

POSITION PAPER WINSTEN EN LONEN- rondetafelgesprek van de commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid van de Tweede Kamer op 24 mei 2023

Lex Hoogduin-Rijksuniversiteit Groningen

De ontwikkeling van de winsten en lonen in Nederland kan het beste worden bekeken tegen de achtergrond van de hoge inflatie¹ waarmee Nederland kampt.

Tijdens een inflatieproces stijgen niet alle prijzen in dezelfde mate. Er treden dus ook relatieve prijsveranderingen op en er treedt niet democratisch gesanctioneerde herverdeling van vermogen en inkomen op tussen sectoren en mensen. Hoe precies de herverdeling verloopt is afhankelijk van de omstandigheden tijdens een inflatieproces en kan ook in de loop van de tijd verschillen, als partijen de rekening van de inflatie op anderen proberen af te wentelen. Sommige ondernemers kunnen bijvoorbeeld prijzen op ieder moment veranderen, andere hebben te maken met contracten. Voor werknemers gelden cao's met een looptijd van doorgaans 1-2 jaren. Gepensioneerden kunnen niet anders dan hopen: op voldoende middelen in kas bij hun pensioenfondsen en op een overheid die de pensioenuitkeringen voldoende snel aanpast aan de inflatie, hetgeen overigens bij een serieus inflatieproces al gauw ondoenlijk wordt.

Er zijn dus altijd verliezers en winnaars tijdens een inflatieproces. De winnaars werden in het verleden tijdens significante inflatieprocessen vaak "profiteers" genoemd. Door het inflatieproces werden hen de voordelen als het ware zonder dat ze er iets voor hoefden te doen en zonder enige inspanning of verdienste in de schoot geworpen. Tegenwoordig wordt gesproken over "graaiflatie". De verliezers zijn uiteindelijk de middenklasse (inclusief MKB) en alles en iedereen daaronder, inclusief gepensioneerden. Zij zijn het minste in staat de inflatie af te wentelen op anderen. De verpaupering en herverdeling van arm naar rijk die met het inflatieproces samen gaat, is schrijnend en ondermijnt de sociale cohesie in de samenleving en leidt tot sociale conflicten. Tijdens hyperinflatie (prijsstijgingen van meer dan 50% per maand) worden economie en samenleving vernield.

De ongerichte herverdeling van arm naar rijk tijdens een inflatieproces, is misschien wel de belangrijkste reden waarom het handhaven van prijsstabiliteit een prominente doelstelling van economisch beleid is geworden. De centrale bank (de ECB dus nu) heeft het handhaven van prijsstabiliteit als primaire taak gekregen. Hij heeft deze taak gekregen, omdat het inflatieproces alleen maar kan doorgaan als er voldoende "monetaire" brandstof is om het te financieren. Er is steeds meer geld in de economie nodig om de gestegen prijzen te kunnen afrekenen. De centrale bank kan door de geldkraan dicht te draaien het inflatieproces stoppen. Dat kan hij onafhankelijk van de vraag hoe het inflatieproces is veroorzaakt. In die zin is inflatie altijd en overal een monetair fenomeen, zoals Milton Friedman, de bekende Amerikaanse econoom betoogde.

De ECB draait niet letterlijk aan de geldkraan, maar verhoogt de rente om de inflatie te bestrijden. Daarmee wordt het voor bedrijven en burgers moeilijker en duurder om geld aan te trekken. Dat zorgt voor een daling (van de groei) van de kredietvraag, een daling (van de groei) van de geldvraag, een daling van de economische groei en uiteindelijk een daling van de inflatie. Dit kan pijnlijk zijn en tot een (diepe) recessie leiden, met tijdelijk hoge werkloosheid. Politici zullen dit medicijn hierom niet (in voldoende mate) willen toedienen. Daarom zijn centrale banken over de gehele wereld onafhankelijk gemaakt van politieke

¹ Inflatie is hier gedefinieerd als een voortdurende stijging van het algemene prijspeil van consumptiegoederen. Inflatie is dus een proces.

beïnvloeding. Bedenk overigens dat in ons land op dit moment overbesteding heerst, met grote tekorten op de arbeidsmarkt en vele openstaande vacatures. Renteverhogingen zullen niet onmiddellijk tot een forse stijging van de werkloosheid stijgen.

Hoewel de ECB in zijn eentje de inflatie de kop in kan drukken als hij de rente maar lang hoog genoeg houdt, is het verstandig om via het begrotingsbeleid het ECB-beleid te ondersteunen. Helaas is dat in Nederland op dit moment niet het geval. Integendeel. Rutte 4 voert een expansief begrotingsbeleid en gooit daarmee olie op het inflatievuur. Het kabinet gaat daarmee ook in tegen beleidsadviezen van onder andere DNB, ECB en IMF.

DNB heeft altijd de filosofie van het “gematigde monetarisme” aangehangen. Die filosofie gaat ervan uit dat de centrale bank primair verantwoordelijkheid en onmisbaar is voor het handhaven en zo nodig herstellen van prijsstabiliteit, maar dat de kosten waarmee dit in omstandigheden gepaard kan gaan kunnen worden beperkt, als de centrale bank wordt gesteund door overheid en sociale partners. De loonontwikkeling moet afgestemd zijn op het doel de inflatie terug te dringen. De inflatie moet nu in een redelijk tempo terug naar 2% per jaar conform het oordeel en doel van de ECB. Dat correspondeert met een met prijsstabiliteit consistente stijging van de loonkosten met ongeveer 3% per jaar, de som van 2% inflatie en de voor ruilvoetmutaties gecorrigeerde productiviteitsstijging. Zowel de inflatie als de loonkostenstijging moet dus omlaag de komende jaren.

In het verleden werd in een dergelijke situatie gestreefd naar het sluiten van een sociaal akkoord tussen de sociale partners en overheid om op een gecoördineerde wijze prijsstabiliteit en een loonkostenstijging in overeenstemming daarmee, te herstellen. Het is de vraag of in de Nederlandse samenleving van nu een alomvattend sociaal akkoord tussen overheid, werkgevers en werknemers nog mogelijk is. De FNV heeft in ieder geval aangegeven daar niet voor in te zijn. Zonder sociaal akkoord, is het goed om loononderhandelingen zo gedecentraliseerd mogelijk te voeren, omdat dan het beste rekening kan worden gehouden met de specifieke omstandigheden van afzonderlijke bedrijven. Zo is het beste een winst/prijs- of loon/prijsspiraal te voorkomen. Van een dergelijke spiraal wordt niemand beter. Ze leidt tot langer hogere inflatie, hogere werkloosheid, lagere winsten en slechtere overheidsfinanciën. Ook zal het moeilijker of zelfs onmogelijk blijken de doelen van het kabinetsbeleid te halen, bijvoorbeeld op het gebied van armoedebestrijding, de energietransitie en de woningbouw.

Er gaan wel geluiden op om met prijsmaatregelen of belasting op “excessieve” winsten de inflatie te bestrijden en een gewenste verdeling tussen winsten en looninkomen te bewerkstelligen. Dit is af te raden. Het zal contraproductief werken. Belastingverhogingen kunnen worden afgewenteld en prijsplafonds onderdrukken de inflatie slechts. Onderliggend neemt de inflatoire druk echter toe en de ECB wordt in de wielen gereden. Er ontstaan tekorten en rantsoenering zal nodig zijn. Ook inzet van het mededingingsrecht als instrument van inflatiebestrijding is niet effectief. De prijsstijgingen die bedrijven doorvoeren, hebben niet of niet eenvoudig aantoonbaar te maken met misbruik van een economische machtspositie. En belangrijker: het inflatieproces is veel dynamischer dan het recht erop kan reageren. Met de hoogte van de inflatie neemt de dynamiek ervan ook nog eens toe.

De overheid kan dus het beste met zijn handen af blijven van de loon- en prijsvorming en in plaats daarvan een beheerst begrotingsbeleid voeren. Met betrekking tot dat laatste is veel te winnen. En het allerbelangrijkste is dat de ECB ervoor zorgt dat de rente voldoende lang voldoende hoog blijft om prijsstabiliteit in het naar het oordeel van de ECB voldoende snel tempo te herstellen.

